

# Motion till riksdagen

1988/89: A461

av Hans Petersson (vpk)

Utvecklingen i Västmanlands län

---

Västmanlands län har varit hårt drabbat av den stora strukturomvandling som skett inom stålindustrin. I huvudsak har denna omvandling av näringslivet ägt rum under perioden 1975–85. Under denna period slog problemen ut i full blom. Efter 1985 har den överraskande starka och långvariga högkonjunkturen bidragit till att lindra en del av effekterna genom den allmänna ekonomiska tillväxten. Ortsnamnen Riddarhyttan, Fagersta, Norberg, Surahammar och Hallstahammar är alla förknippade med dramatiska förändringar i sysselsättningen. En rad andra orter har genomlidit mindre förändringar, som dock på resp. ort kan ha upplevts som mycket stora. Andra västmanländska namn – utan direkt koppling till stålet, men som ändå innehåller minnen om mycket stora nedläggningar – är Skinnskatteberg och Morgongåva. Andra orter med ett hot hängande över sig finns, även om förändringarna är mera väntade och inte så akuta som under brinnande stålkras. Köping och Surahammar står inför hotande inskränkningar vid större arbetsplatser. Västerås slipper inte heller undan, även om problemen där är relativt sett mindre än på mindre orter. I november 1988 gjordes en översikt över jobb i "faroazonen" och man fann att antalet kan bli så högt som 2 400 anställningar.

Trots detta har nu arbetslösheten minskat, även om det finns grupper som har svårare än andra. Länsarbetsnämnden nämner i sin höstöversikt 1988 att kontorister och handelsanställda kan få problem med att finna arbete. Tjänstemän över 50 år med "smal" utbildning är också en krisgrupp. Å andra sidan så finns i Västmanland – precis som på andra platser i landet också brist i tillgång på viss arbetskraft. Också det ett resultat av den omstrukturering av arbetsliv och industri som skett mycket snabbt.

## Två opinioner om läget

I debatten om vad som hänt och om framtidsförutsättningarna i länet kan man urskilja två opinioner. Dels den analyserande och kritiska, som försöker sig på att beskriva utvecklingstendenser och framtidsförutsättningar. Det objektiva skeendet har där stor tyngd. Prognoserna blir inte så positiva. Exempelvis nämns fortsatta stora bantningar av stålindustrin i Bergslagen i industridepartementets senaste utredning. Dels den mera idealistiskt positiva, som av och till framträder och påstår att problem skapas därför att man talar om dem. Dvs. säger man att allt är positivt, så blir det positivt. Denna opinion har en obändig tilltro till den subjektiva faktorn i samhällsutvecklingen.

## Återblick

Men, som alla vet så går det inte att lyfta sig i håret. Därmed är det inte sagt att pessimisterna alltid får rätt. Återblickar brukar ge insikter om framtiden. En genomgång av vad som hänt kan (utan att hävda att den är heltäckande) se ut på följande sätt:

Länet har under historiens gång varit och är fortfarande ett av landets mest industrialiserade. En högre andel av befolkningen har varit/är sysselsatt inom industrin. Den offentliga sektorn har på motsvarande sätt varit/är mindre än för landet i genomsnitt. Länet är både ett stort jordbruks- och skogsbrukslän trots att man oftast talar om den helt dominerande tillverkningsindustrin i länsdebatten.

På samma sätt måste nämnas att vid tiden för stålkrisens utbrott så dominerades denna bransch (och följaktligen bruksorterna) av relativt ensidig och tung industri. Detta har haft betydelse för krisens förlopp och genomslag eftersom alternativen inte har varit så många för dem som blivit arbetslösa.

Stålkrisen slog därför hårdast mot basindustriella anläggningar, produktion av råstål (gruvor, masugnar). En strukturkris slår alltid först mot de lågförädlade och relativt sett omodernare och mindre flexibla delarna. Basindustri men *modern* var Spännarhyttan (Europas modernaste hytta). Nedläggningen var därför mycket diskutabel och kan kritiseras ur ett nationellt försörjningsperspektiv. Importskrot har fått ersätta malmen som råvara i stålverken. Men skrot är som bekant "förädlad" vara därför att det finns en stor mängd energi nedlagd i detta "halvfabrikat". Steg för steg har man slagit undan benen för gruvbranschen.

Under hand har sedan mera förädlade delar drabbats – och kommer förmodligen att drabbas – men mera som en "normal" omstruktureringsprocess. Därefter har nu en rad problem uppstått i verkstadsindustrier och andra stora industrier i skilda branscher. Men de har inte på samma sätt varit branschkras som stålet, utan är mera att hänföra till ägarförändringar och sammanslagningar av olika företag och tillverkare, dvs. till monopoliseringsprocessen. I några fall har transnationaliseringen och det utländska ägandet varit direkt avgörande och man kan skönja andra motiv än rent lönsamhetsrelaterade till nedläggningarna eller inskränkningarna i verksamheten. (Rosenlew, Norsk Hydro m.fl.). Koncentrationsprocessen och klipp- och spekulationsekonomin drabbar naturligtvis också det västmanländska näringslivet i ökande grad. När man betraktar utlandsägandet och utlandsberoendet så finns anledning att nämna att transnationaliseringens följder ännu bara i några få fall drabbat länet, främst genom ASEA. Men vi vet att denna utveckling kommer att förstärkas. Särskilt som valutaregleringarna nu avskaffas fullt ut. Det högt industrialiserade Västmanland kommer att åderlätas av denna utveckling, eftersom industrin först kommer att flyttas ut.

Man kan då se att förändringarna har varit följande:

- Grundläggande strukturella. Främst inom basindustrin.
- Ägarrelaterade. Köp- och säljekonomin tillväxt.

- Transnationalisering/utlandsägande. Ett led i kapitalets internationella arbetsdelning och strävan till marknadsherravälde.

Mot. 1988/89  
A461

Parallellt med detta skeende har den allmänna geografiska koncentrationstendensen missgynnat Bergslagen och Västmanland. Nyetableringar har inte helt uteblivit, men lokaliseringarna har med eller utan statens hjälp i huvudsak skett i andra områden. EG-förväntningarna hos näringslivet spelar här en stor roll, eftersom de vill etablera sig i anslutning till de ekonomiska centra som de också politiskt försöker främja. Scan-Link och Öresundsbron är som bekant populära "näringslivsprojekt" i politiken. EG-fanatismens genomslag i politiken kommer att tömma Bergslagen på arbetstillfällen om inte en motstrategi formuleras. De regionala problemen är som bekant stora också inom EG. Och - EG-länderna ställer stora krav på en fullständig omläggning/skrotning av den svenska regionalpolitiken.

### Vad har gjorts från samhällets sida?

När det gäller samhällets insatser måste man granska dem i två olika perspektiv. Dels det allmänna ekonomiskt-politiska och dels den konkreta "budgetårspolitiken".

Den allmänna politiken har inneburit en eftergiftspolitik gentemot storkapitalets strukturplaner. Alternativa perspektiv för industrin har saknats. Löntagarkonsulter har kämpat utan stöd. Omstruktureringen av stålindustrin innebar stora gåvor och eftergifter till ägarna utan krav om motprestation. Den socialdemokratiska oppositionspolitiken under 1976-82 innebar i stort sett bara ord. Industriminister Åsling (c) tyckte att Spännarhyttans arbetare skulle "tacka för nedläggningen". Industriminister Peterson (s) talade ofta om "ägarnas ansvar" utan att sätta press på dem. Följaktligen var regeringspolitiken under lång tid helt verkningslös. Någon övergripande strategi för bergslagsutveckling har inte funnits. Man har hoppats på den allmänna tillväxten. Det står helt klart att utan den för alla ekonomiska bedömare så oväntat långa högkonjunkturen hade krisen i länet fått ett helt annat genomslag.

På budgetnivå har vissa ändringar av stödområden tillkommit, Bergslagsdelegationen skapats, men löften för t.ex. Hallstahammars del att bli betraktade som "Bergslagskommun" hade som bekant ingen inverkan på behandlingen av lokaliseringsstöd för projektet Mälarpoly. Nu hamnade denna industri på annan plats i länet, så ur länsperspektiv kan det inte klandras. Men handläggningen är typisk för den passiva hanteringen av länets sysselsättningskris.

Under flera år låg ritningar och projekt i vänteläge. Ingen framförhållning. Avvakta och vänta. Till sist blev vallöften till Skinnskatteberg för besvärande och Hallstahammar fick "betala". Politiken påminner om den satiriska teckning från tidigt 1900-tal som visar den burgne middagsätaren - som i stället för att dela med sig - skär svansen av den bedjande hunden och ger denne den egna svansen till måltid. En s.k. "omfördelning inom ramen". Det är nu mera vanligt att frågor av strategisk art som ställs i riksdagen bollas över från industriminister till arbetsmarknadsminister. Ett tecken på att man givit upp försöken att bekämpa själva sjukdomen. Avdelningen för bandage och

plåster får ta vid. Statliga etableringar lyser fortfarande med sin frånvaro. Hopp om stora järnvägsinvesteringar har ännu inte övergivits och bergslagspendeln ser ut att förverkligas. Ansvar för trafiken överläts däremot helt på länets egna bolag.

Sammanfattningsvis kan sägas att på statlig nivå har passiviteten varit påfallande. Det mera positiva är bergslagskommunernas egna försök till samarbete och utveckling. Men, även där har egenintressen kunnat skönjas, vilket naturligtvis försvårar gemensamt och enhetligt uppträdande.

## Offentliga sektorn pressas

Den ekonomiska tvångströjan på kommuner och landsting har inneburit att samhällsservicen sviktat. Trots en oerhörd vinstutveckling inom landets näringsliv har medel saknats för en rejäl utbyggnad av barnomsorg, kollektivtrafik och annan samhällsservice som kan främja utvecklingen. I dagens perspektiv där viss arbetskraft saknas, så är detta ett hinder för ökade arbetsinsatser från deltidsarbetslösa och de kvinnor som oftast har huvudansvaret för barnen. Den offentliga sektorns relativa stagnation innebär också att arbetsmarknaden för många kvinnor sviktat. Man kan tala varmt för förändring av kvinno- och mansdominerade yrken, men hitintills är det ett faktum att kvinnor finns mest i denna sektor. En pressad offentlig sektor inverkar också på rekryteringsmöjligheterna för manlig personal eftersom normalhushållet behöver två inkomster för att överleva.

## Det krävs mer än förhoppningar...

Men det krävs av ovan redovisade skäl mera än enbart tilltro till självuppfyllande förväntningar. Framtida strukturkriser måste mötas i förtid genom åtgärder. Ägarnas oinskränkta rätt att placera sina investeringar utomlands eller i heta områden måste inskränkas. Samhällsekonomiska, ekologiska och humanistiska skäl talar mot fortsatt koncentration av produktion och ägande. Spekulationsekonomin och ägarklippen måste bromsas upp. Den inhemska produktionen och den inhemska marknaden måste få större tyngd i den ekonomiska politiken. EG-fixeringen måste brytas. Infrastruktur och allsidig utbildning fri från företagsstyrning måste främjas. Då kan optimismerna släppas lösa. Då kan personlighet och optimism blomma i en objektivt sett bättre omgivning.

## Två länsstrategier

I den länspolitiska debatten kan man skönja två länsstrategier. Den ena talar om närheten till Stockholm som en karamell att suga på. Med bra kommunikationer så skall man kunna "bo kvar" i Västerås. Vilket säkert är möjligt om man har arbete och inkomst som gör långpendling intressant och lönande. Mänsklig är den sällan. Man kan kalla det en "sovstadsstrategi". Den har ingen framtid därför att den är för begränsad.

Den andra strategin förordar samma kommunikations- och utbildningsutveckling, men tar sin utgångspunkt i att hela länet skall leva. Västmanland är

inte bara Västerås även om det ekonomiska centrumet finns där. Om inte en allsidig länsutveckling sätts i förrummet så blir det förödande att:

1. Ligga för långt bort från Västerås (Fagersta-regionen).
2. Ligga för nära. (Hallsta Sura).

Sala-Heby riskerar att ekonomiskt bli mer avhängiga av Uppsala än av länet i övrigt om inte helhetsperspektivet på länet finns.

## Åtgärder

Man kan dela upp åtgärds katalogen på vad som kan göras lokalt och vad som kräver statliga ingripanden. Till det lokala hör en utveckling av bergslags-samarbetet och mera av gemensamma aktioner för att sätta press på regeringen och riksdag. Men då måste interna partihänsyn läggas åt sidan. Socialdemokrater (de flesta kommuner är (s)-kommuner) måste våga kritisera sin egen regering. Tassandet kring bergslagsproblematiken har pågått alltför länge.

Vidare krävs inomregionala omfördelningar. Om Västerås växer med hjälp av infra-satsningar så måste man knoppa av till övriga länet. Delar av den offentliga sektorn bör utlokaliseras. Med modern kommunikationsteknik främjas geografisk decentralisering inom länet. Här kan statlig regionalpolitik hjälpa till. Lokalt kan olika åtgärder göras för att främja t.ex. matartrafik till den ev. kommande järnvägstrafikens fortbestånd och utveckling.

Lokala initiativ kan redan nu – både i kommunsamarbetet och via kommunerna enskilt – göras för att underlätta introduktion av naturgasen i början på 90-talet. Trots total avsaknad av statliga initiativ kommer nu gasen allt närmare och vårt land kommer som ett av de sista i Europa att nyttja den.

Lokala utvecklingsprojekt kan startas inom ramen för vad lagen tillåter kommunerna att göra.

## Riksdagen kan – om den vill

Självfallet finns här områden som – om de främjas av staten – lägger en god grund för utvecklingen lokalt som då i sin tur kan ta stora språng. Exempelvis om stödet till vuxenutbildningen ökas och högskolorna via ekonomiska anslag kan dras ur företagets sponsorgrepp. På samma sätt kan – om man följer de förslag som (vpk) ursprungligen förde fram för Bergslagsdelegationens sammansättning – lokala fackliga och kommunala intressen få en större tyngd i rådgivning och beslut angående den egna regionala utvecklingen. När nu Bergslagsdelegationen sjunge: på sista versen vore det på sin plats att skapa ett sådant "råd" för regionalpolitiken i respektive län eller region. Med ökade medel för investeringsstyrning (i enlighet med vpk:s regionalpolitiska motion) kan det bli ett verkningsfullt organ. Den offentliga sektorn kan tillåtas växa för att svara mot behoven. Det är ett sätt att motverka privatisering och lägga en god grund för framtida utveckling (t.ex. skolan och trafiken) samtidigt som arbetsmarknaden i länet vidgas. Kooperativa satsningar bör främjas. I det framtida Västmanland kan producentkooperation spela en avgörande roll. Mellanfonden och andra finansieringsorgan kan

här medverka aktivt. En eventuell omläggning av jordbrukspolitiken som är viktig för delar av länet måste mötas med alternativa odlingar och jordbrukets medverkan i energiproduktionen. För en sådan omställning krävs samhällsplanering. De statliga och samhällskontrollerade företagen måste inrullas i en alternativ strategi för regional rättvisa och fördelning. Statsföretags och löntagarfonders verksamhet förändras. Spekulative verksamheter sköts redan i alltför stor omfattning av privata intressenter utan att samhällets medel späder på denna utveckling.

## Hemställan

Med hänvisning till vad som i motionen anförs yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om behovet av en konkret politik för att möta framtida strukturproblem i Västmanland.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om ett lokalt förankrat investerings- och utvecklingsråd för regionala investeringar.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om statsföretags och löntagarfonders roll i regionalpolitiken,<sup>1</sup>]

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om åtgärder för främjandet av en inomregional lokaliseringpolitik.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om styrning av näringslivets investeringar.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om den inhemska ekonomiska utvecklingens betydelse för tillverkningsindustrin,<sup>1</sup>]

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om en politik för att hävda rätten till en svensk regionalpolitik utan utländsk inblandning.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om åtgärder för att främja introduktionen av naturgas och främjandet av andra infrastrukturella satsningar i Västmanland<sup>1</sup>].

Stockholm den 24 januari 1989

*Hans Petersson (vpk)*

<sup>1</sup> 1988/89:N329